

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора

Гапоненко Віри Анатоліївни

на дисертацію Науменко Марини Михайлівни

на тему «Роль стратегічних комунікацій в умовах воєнного стану та повоєнного
відновлення України»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність дисертаційного дослідження Науменко Марини Михайлівни визначається глибокими трансформаціями політичної комунікації у постінформаційну епоху у світі, та Україні зокрема. Вітчизняні стратегічні комунікації під впливом тривалої збройної агресії зазнають структурних змін у характері політичної участі, зростання ролі громадянського суспільства, посилення безпекового виміру державної політики та одночасного формування інституційних засад повоєнного відновлення. За таких умов змінюється не лише функціональне навантаження державних інститутів, а й сама конфігурація взаємодії між державою, суспільством та зовнішнім політичним середовищем.

Зазначені процеси актуалізують необхідність переосмислення стратегічних комунікацій як складової політичного управління, що забезпечує не лише передачу інформації, а й координацію дій, формування довіри, узгодження суспільних очікувань із напрямками державної політики та підтримання легітимності політичних рішень.

Наукова постановка проблеми у дисертації є виправданою саме тому, що стратегічні комунікації розглядаються авторкою у взаємозв'язку з інституційною спроможністю держави, суспільною стійкістю, громадянською участю та міжнародною суб'єктністю України. Такий підхід дозволяє уникнути редукції стратегічної комунікації до технології інформаційного впливу і розглядати її як елемент функціонування політичної системи.

Авторка виходить із визначення стратегічних комунікацій як складової державної політики, що поєднує політичні, безпекові, інформаційні, правові та інші напрями діяльності та забезпечує скоординоване використання комунікативних спроможностей держави для реалізації і захисту національних інтересів.

Це вихідне положення задає логіку всього дослідження і дозволяє розглядати стратегічні комунікації в межах ширшої проблематики інституційного розвитку.

Особливістю сучасної української політичної трансформації є нерівномірність змін у різних сегментах політичної системи. Упродовж останніх років спостерігається значне зростання громадянської активності, масштабів самоорганізації, волонтерського руху, горизонтальних мереж взаємодії та суспільної відповідальності. Водночас процес адаптації формальних політичних інститутів до нового рівня суспільних очікувань залишається складним і неоднорідним.

У цьому зв'язку стратегічні комунікації набувають особливого значення як механізм взаємодії між інституційними змінами та суспільною динамікою.

Принципово важливим є те, що дисертантка не ототожнює результативність стратегічних комунікацій із ефективністю інформаційного повідомлення. Вона пов'язує суспільну стійкість із узгодженістю публічної комунікації та практичних дій держави, рівнем довіри до інституцій, характером взаємодії з громадянським суспільством та здатністю інформаційного середовища протистояти деструктивним впливам.

Таке положення має суттєве теоретичне значення, оскільки дозволяє розглядати стратегічну комунікацію як залежну від якості інституційного середовища. Комунікація здатна посилювати легітимність політичного рішення лише за умови, що вона співвідноситься з реальною поведінкою інститутів, їх спроможністю виконувати задекларовані функції та підтримувати сталі механізми взаємодії із суспільством.

У цьому аспекті робота виходить на проблематику демократичного розвитку.

Воєнний стан закономірно посилює централізацію політичного управління, актуалізує безпекові пріоритети та обмежує окремі процедури, характерні для мирного політичного процесу. Водночас довгострокова стійкість демократичної системи залежить від збереження таких її характеристик, як громадянська автономія, політичний плюралізм, участь, толерантність до альтернативних позицій та можливість зворотного зв'язку між суспільством і владою.

У цьому полягає одна з важливих проблем, яку опосередковано порушує дисертація: стратегічні комунікації повинні одночасно сприяти суспільній консолідації та не руйнувати інституційних передумов демократичної різноманітності.

З огляду на це перспективним є розгляд стратегічних комунікацій як механізму, що не лише забезпечує підтримання спільних політичних орієнтирів, але й створює умови для включення громадян у формування та коригування державної політики.

Методологічний інструментарій дослідження відповідає складності поставленої проблеми. Поєднання структурно-функціонального, інституційного, ситуаційного, ризик-комунікаційного, порівняльного та дискурсивного підходів дозволяє досліджувати стратегічні комунікації одночасно як сукупність функцій, інституційних механізмів та політичних практик.

Особливе значення має інституційний підхід, оскільки стратегічні комунікації функціонують у межах конкретної системи формальних і неформальних правил, організаційних структур та практик політичної взаємодії.

У цьому контексті позитивної оцінки заслуговує запропоноване дисертанткою багаторівневе бачення стратегічних комунікацій, що охоплює міжнародний, національний, регіональний та місцевий рівні.

Такий підхід відповідає сучасній структурі політичного процесу, у межах якого вироблення політичних смислів та реалізація державної політики дедалі менше концентруються виключно на центральному рівні. Органи місцевого

самоврядування, територіальні громади, громадські організації, професійні середовища, бізнес та міжнародні партнери стають повноцінними учасниками політичної взаємодії.

Відповідно стратегічні комунікації можуть розглядатися як один із механізмів горизонтальної та вертикальної координації між різними рівнями політичної системи.

Центральним результатом дисертації є розроблення інтегрованої авторської двокомпонентної моделі стратегічних комунікацій держави, яка передбачає паралельне функціонування оборонно-кризового та конструктивно-інноваційного напрямів. Оборонно-кризовий напрям охоплює механізми забезпечення стійкості держави і суспільства, протидії інформаційним та гібридним загрозам і підтримання спроможності до опору. Конструктивно-інноваційний напрям пов'язується з комунікаційним забезпеченням відновлення, легітимацією реформ, залученням громадян, міжнародних партнерів та інвестицій.

Сучасний стан української політичної системи свідчить про інше. Воєнні практики співіснують з євроінтеграційними реформами, інституційною модернізацією, відновленням територіальних громад, цифровізацією та формуванням нових моделей міжнародного партнерства.

Отже, оборонно-кризова та конструктивно-інноваційна логіки фактично функціонують одночасно, хоча мають різне функціональне призначення. Саме конструктивно-інноваційний напрям має особливе значення з позиції майбутньої інституційної трансформації.

Одним із найбільш помітних результатів воєнного періоду стало накопичення значного соціального капіталу, що проявляється у розвитку горизонтальних мереж довіри, громадянської самоорганізації, волонтерства та здатності суспільства до колективної дії. Разом із тим наявність соціального капіталу сама по собі не гарантує його інституціоналізації. Історичний досвід демократичних трансформацій показує, що громадянська мобілізація може залишатися

ситуативною, якщо не формуються сталі механізми її включення у політичний процес. Тому важливим завданням повоєнного періоду стане трансформація мобілізаційної громадянської активності у регулярні форми участі: консультації, громадський контроль, співтворення політики, локальні механізми демократії та участь громад у визначенні пріоритетів відновлення. У цьому сенсі стратегічні комунікації можуть виконувати не лише інформаційну, а й інституціоналізуючу функцію.

Повоєнне відновлення авторка обґрунтовано трактує як комплексну політичну та суспільну трансформацію, що охоплює інституційну модернізацію, соціальну реінтеграцію, структурне оновлення економіки, цифрову прозорість, екологічну відповідальність і подальшу європейську інтеграцію України. Це дозволяє розглядати відновлення не як механічне повернення до довоєнного стану, а як процес формування нової якості політичних інститутів. У такому трактуванні сталий розвиток є не окремим сектором політики, а нормативною рамкою довгострокової модернізації. Його зміст включає не лише економічну результативність, а й інституційну спроможність, підзвітність, громадянську участь, цифровізацію, екологічну відповідальність, партнерство та орієнтацію на довгострокові суспільні результати. Саме тому практичний аспект дисертації, пов'язаний із зеленим відновленням та круговою економікою, має безпосередній зв'язок із її теоретичною частиною.

Апробація окремих положень у межах міжнародного проєкту LIFE D2R-GreenUA демонструє функціонування стратегічних комунікацій у середовищі багаторівневої взаємодії, де одночасно представлені органи державної влади, місцеве самоврядування, бізнес, професійні спільноти, громадянське суспільство та міжнародні партнери. У такому середовищі комунікація є не завершальною фазою політичного рішення, а одним із механізмів його вироблення, узгодження та реалізації. Це посилює практичне значення отриманих результатів.

Позитивно оцінюючи загальну концепцію дослідження, слід водночас звернути увагу на кілька положень, які потребують подальшого теоретичного уточнення:

1. Насамперед, це стосується співвідношення стратегічної комунікації та інституційної зміни. У роботі комунікації відведено вагому роль у підтриманні суспільної довіри та легітимації реформ. Однак їх реальний вплив визначається характером інституційної трансформації. За відсутності змін у практиках управління, прозорості, підзвітності та якості політичних рішень стратегічна комунікація не здатна довгостроково компенсувати інституційні дисфункції. Тому доцільним видається подальше уточнення критеріїв, за якими можна відрізнити стратегічні комунікації як чинник інституційного розвитку від комунікативного супроводу вже ухвалених рішень.

2. Подальшого осмислення потребує і співвідношення різних форм суспільної довіри. В умовах війни Україна продемонструвала високий рівень горизонтальної солідарності та взаємодопомоги. Проте міжособистісна й мережна довіра не є тотожною довірі до формальних політичних інститутів. Для стратегічних комунікацій це має методологічне значення, оскільки механізми відтворення горизонтальної та інституційної довіри відрізняються.

3. Перспективним напрямом розвитку запропонованої моделі є також проблема інституціоналізації громадянської участі. Високий рівень громадянської мобілізації воєнного часу, як справедливо зазначає дисертантка, не гарантує автоматичного формування сталих демократичних практик у повоєнний період. Тому конструктивно-інноваційний напрям можна було б додатково конкретизувати через механізми переведення громадянської активності у сталі процедури взаємодії з політичними інститутами.

4. Окремо варто враховувати нерівномірність інституційної спроможності різних суб'єктів багаторівневої системи стратегічних комунікацій. Територіальні громади, регіональні органи та центральні інституції мають неоднакові кадрові,

фінансові та організаційні ресурси. Тому функціонування запропонованої моделі на практиці залежатиме від наявності мінімальних інституційних передумов для її реалізації на кожному рівні.

5. Науково перспективним вважаю і подальший розвиток зв'язку між стратегічними комунікаціями та сталим розвитком. У дисертації цей зв'язок уже простежується через проблематику зеленого відновлення, цифрової прозорості, екологічної відповідальності, кругової економіки та європейської інтеграції. Разом із тим сталий розвиток у повоєнній Україні неминуче передбачатиме необхідність узгодження короткострокових потреб швидкого відновлення з довгостроковими цілями інституційної модернізації. У цьому випадку стратегічні комунікації мають забезпечувати не стільки переконання громадян у правильності сформованої державою моделі, скільки створення політичних і комунікативних механізмів, через які суспільство братиме участь у визначенні самої моделі розвитку. Саме у цій площині, на мою думку, найбільш повно розкривається потенціал запропонованої дисертанткою авторської двокомпонентної моделі. Оборонно-кризовий напрям забезпечує комунікативні умови політичної стійкості в ситуації екзистенційної загрози. Конструктивно-інноваційний напрям має забезпечити трансформацію накопичених у період війни ресурсів довіри, солідарності та громадянської активності у довгострокову інституційну спроможність демократичної держави.

В цілому дисертація Науменко Марини Михайлівни є завершеним самостійним політологічним дослідженням, результати якого мають теоретичне значення для подальшого осмислення стратегічних комунікацій у контексті інституційної трансформації та практичне значення для формування державної комунікаційної політики в умовах війни і повоєнного відновлення.

Науковий внесок роботи полягає у концептуалізації стратегічних комунікацій як механізму, що забезпечує взаємозв'язок між стійкістю політичної системи в умовах війни та її здатністю до подальшої демократичної й інституційної модернізації.

Отже, дисертація Науменко Марини Михайлівни на тему «Роль стратегічних комунікацій в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України» відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
доктор політичних наук, професор

В. А. ГАПОНЕНКО

